

Tekst 1.

Fjodor Mihajlovič Dostojevski, *Zločin i kazna*

- A zgrtati ne možete? Bijele novce za crne dane? - zapita on, zaustavljajući se naglo pred njom.
- Ne mogu - prošapće Sonja. - Dabome da ne možete! A jeste li pokušali? - dometne skoro s porugom. - Jesam. - I propalo! Pa dabome! Čemu i pitam! I on se opet ushoda po sobi. Prođe opet časak od prilike. - Ne zarađujete svaki dan? Sonja se smete još gore, nego prije, i opet joj rumen udari u lice. - Ne, - zašapće s mučnim naporom. - Polječka će zacijelo postati to isto - progovori on odjednom: - Neće! Neće! Ne može biti, neće! - glasno zavikne Sonja, sva očajna, kao da je iznenada ranjena nožem. - Neće Bog, neće Bog dopustiti takvu strahotu!... - A druge dopušta. - Neće, neće! Bog će nju očuvati, Bog!... - ponavljala je, i ne znajući za sebe. - Pa možda Boga uopće i nema, - odvratila Raskolnjikov nekako zlorado, nasmije se i pogleda je. Sonjino se lice odjednom strašno promijenilo: zatrpa se grčevito. S neizrecivim prijekorom pogleda ona njega, htjede mu nešto reći, ali nije mogla ništa da izgovori, nego samo prekrije rukama lice i zarida gorko, neobično gorko. (...)

Ti se dakle, Sonja, revno moliš Bogu? - zapita je. Sonja šuti, a on stoji do nje i očekuje odgovor.
- A što bih ja i bila bez Boga? - zašapće ona brzo, odlučno, ošine ga očima, koje su joj se zablistale, krepko stisne svojom rukom njegovu. "Pa tako i jest!" - pomisli on. - A što tebi Bog pruža za to? - stane je dalje ispitivati. Sonja pošuti dugo, kao da ne može da odgovori. Slabašne joj se grudi uzbibale od uzbuđenja. - Šutite! Ne pitajte! Vi niste vrijedni... - zavikne ona odjednom, oštro ga i gnjevno gledajući. "I jest tako! I jest tako!" - prionuo on ponavljajući u sebi. - Sve mi pruža! - zašapće ona naglo i opet se pokunji. "To i jest izlaz! To i objašnjava izlaz!" - zaključio on u sebi, promatrajući je s pomamnom radoznalošću. S novim, neobičnim čuvstvom, skoro kao u bolesti, zagledavao se u to blijedo, mršavo, nepravilno, uglasto lišće, u te krotke, modre oči, što mogu da se blistaju ovakvim plamenom, ovakvim surovim, energičnim čuvstvom, i to sitno tijelo, što još dršće od prijekora i od gnjeva, i sve mu se to činilo sve čudnijim te čudnijim, gotovo nemogućim. "Luđakinja, luđakinja!" - ponavljao je u sebi.

Na komodi je ležala neka knjiga. Kad je god prolazio i amo i tamo, primjećivao ju je, a sada je uzme i pogleda. (...) - Čitaj! - zavikne on odjednom odrešito i razdraženo. Sonja se sve skanjivala. Srce joj je kucalo. Nije se usuđivala, da mu čita. Skoro u mucu gledao je on tu "nesretnicu sumanutu". - Što će vam? Ta vi ne vjerujete?... - zašapće ona tiho i kao da joj je zapinjao dah. - Čitaj! Ja hoću! - navali on. - Čitala si i Lizaveti. Sonja rasklopi knjigu i nađe ono mjesto. Ruke su joj drhtale, glas joj zamirao. Dva puta je započinjala a da nije mogla izgovoriti ni prvi slog. "Bijaše pak bolesnik, Lazar iz Betanije"... - izgovori ona napokon teškom mukom. (...)

"Onda mnogi od Judejaca, koji bijahu došli k Mariji i vidješe, što u č i n i I s u s ,
p o v j e r o v a š e u N j e g a . " Nije dalje čitala, i nije ni mogla da čita, nego zaklopi knjigu i ustane naglo sa stolice. - Sve o uskrснуću Lazarovu - prošapće ona iskidano, oštro, stane nepomična, odvratila se i ne smjede dići k njemu oči, kao da se stidi. Grozničava ju je drhtavica vazda još tresla. Ugarak se već odavno gasio u nakrivljenom svijećnjaku, mutno osvjetljujući u toj prosjačkoj sobi ubojicu i bludnicu, što se na čudan način sastadoše, da čitaju vječnu knjigu. Prođe pet časaka ili i više.

(...)

Sve ja to sada znam... Razumij me: da krenem opet tim putem, ne bih ja možda nikada ponovio ubijstvo. Drugo mi je bilo potrebno da doznam, drugo me je guralo naprijed; morao sam da doznam tada, i to što brže da doznam, jesam li ja uš, kao svi, ili čovjek? Hoću li biti sposoban da učinim zločin ili neću? Hoću li se usuditi da se sagnem i uzmem, ili neću? Jesam li ja dršćući stvor ili imam p r a v o ...

- Da ubijate? Imate li pravo da ubijate? - pljesne Sonja rukama.

- E-eh Sonja! - klikne on razdražen i htjedne joj nešto odvratiti, ali prezirno zašuti.

- Ne prekidaš me, Sonja! Htio sam da ti dokažem samo jedno: da je mene onda đavo navukao, a tek nakon toga mi objasnio, da ja nisam imao pravo odlaziti onamo, jer sam i ja baš onakva uš, kao i svi ostali. Narugao se on meni, pa sam eto i došao k tebi sada! Primi gosta! Da ja nisam uš, zar bih i došao k tebi? Slušaj: kad sam ono išao k babi, ja sam samo dolazio, da pokušam ... Znaj, dakle! - I ubili ste, ubili! - A kako sam ubio? Zar se ovako ubija? Zar tako idu da ubijaju, kako sam krenuo ja? Pripovjedit ću ti jednom, kako sam pošao! Zar sam ja ubio babu? Sebe sam ubio, a nisam babu! Odmah sam tu i sebe umlatio na sve vijeke!... A tu je babu ubio đavo, nisam ja... Mani se, mani, Sonja, mani se! Okani me se! - zavikne on naglo u grčevitu jadu, - okani me se! Podlakti se na koljena i stisne glavu dlanovima kao kliještima. - Ljute li muke! - trgne se Sonji bolan vapaj. - Što bih dakle sada, govori! - zapita Raskolnjikov, a digao glavu i zagledao se u Sonju, dok mu je lice bilo grdno unakaženo u očajanju.

- Što da se radi! - uzvikne ona, odskoči sa svoga mjesta, a oči joj se, dosad pune suza, odjednom zablistaju. - Ustani! (Uhvati ga za rame i on ustane, gledajući je skoro u čudu.) Otiđi odmah, ovog časa, stani na raskršće, pokloni se, poljubi najprije zemlju, koju si oskvrnio, a onda se pokloni cijelom svijetu, na sve četiri strane, i reci svima na glas: "Ja sam ubio!" Onda će ti Bog opet poslati života. Hoćeš li otići? Hoćeš li otići? - zapitkivala ga je, sva dršćući, kao da ju je spopala groznica, a uhvatila ga za obje ruke, krepko ih stisnula i zagledala se ognjenim pogledom u njega.

Tekst 2.

Albert Camus, *Stranac*

Upravo u taj čas uđe ispovjednik. Kad ga ugledah, malko zadrhtah. On to opazi i reče mi neka se ne bojim. Rekoh mu da inače dolazi u drugo doba dana. Odgovori mi da je došao u posve prijateljski posjet koji nema nikakve veze s mojom molbom, o kojoj on ništa ne zna. Sjede na moj ležaj i pozva me da sjednem do njega. Odbih. Ipak, zapazih da mu je izraz lica blag. Sjedio je neko vrijeme, s podlakticama na koljenima, oborene glave, i gledao u svoje ruke. Bile su tanke i mišićave, podsjećale su me na žustre zvjerke. Polako ih protrlja jednu o drugu. Zatim ostade tako, svejednako oborene glave, toliko dugo da mi se načas učinilo da sam ga zaboravio. Ali naglo dignu glavu i pogleda me u lice. — Zašto odbijate moje posjete? — upita me. Odgovorih mu da ne vjerujem u Boga. Htio je znati jesam li u to posve siguran, a ja odvratih da nije ni potrebno da se pitam, jer mi se čini da to pitanje uopće nije važno. Tada se zavalio i nasloni na zid, a ruke stavi na bedra. I, gotovo kao da ne razgovara sa mnom napomenu da čovjek kadšto misli da je siguran, a zapravo nije. Šutio sam. Pogleda me i zapita: — što vi mislite o tome? — Odgovorih da je to moguće. Kako bilo da bilo, nisam možda siguran što me uistinu zanima, ali sam posve siguran što me ne zanima. A upravo me to o čemu on govori ne zanima. On odvrati pogled od mene i, ne mijenjajući položaj, upita me ne govorim li tako iz nekog očaja. Kazah mu da nisam očajan. Samo me je strah, što je sasvim prirodno. — Tada bi vam Bog pomogao — pripomenu. — Svi oni koje sam upoznao u vašem položaju obratili su se njemu. — Priznadoh da je to bilo njihovo pravo. To ujedno pokazuje da su imali vremena za to. Što se pak mene tiče, ja ne želim ničiju pomoć, a napose mi nedostaje vremena da se zanimam za nešto što me ne zanima. U taj mah on odmahnu zlovoljno rukama, ali se začas uspravi i popravi nabore na halji. Kad je bio gotov, obrati mi se nazivajući me »prijateljem« — ne govori on tako zato što sam osuđen na smrt; po njegovu mišljenju, svi smo mi osuđeni na smrt. Ali mu upadoh u riječ i rekoh da to nije isto, i da to, uostalom, ne može biti nikakva utjeha.—Tako je – potvrdi on. – Ali, ako ne umrete danas, umrijet ćete poslije. I opet ćete se naći pred istim pitanjem. Kako ćete podnijeti tu strašnu kušnju? — Odgovorih mu da ću je podnijeti isto ovako kako je sad podnosim. Na te riječi ustade i pogleda mi pravo u oči. Tu igru dobro poznajem. Često sam se tako zabavljao s Emmanuelom ili Celestom, i obično su oni prvi odvrćali pogled. I ispovjednik je dobro poznao tu igru, to sam učas shvatio — pogled mu se nije kolebao. A nije mu se ni glas pokolebao kad mi reče: — Pa zar vi nemate baš nikakve nade, i zar živite u uvjerenju da ćete čitavi umrijeti? — Tako je — odgovorih. Tada pognu glavu i ponovo sjede. Reče da me žali. Drži da to čovjek ne može podnijeti. A ja sam samo osjećao da mi već pomalo dosađuje. Ovaj put se ja okrenuh i pridoh prozorčiću. Naslonih se ramenom na zid. Iako ga nisam pravo razumio, razabrah da me opet počinje ispitivati. Govorio je uznemireno i užurbano. Shvatih da je uzbuđen, pa ga počeh pažljivije slušati. Reče da je uvjeren kako će moja molba biti prihvaćena, ali da nosim breme grijeha kojeg treba da se oslobodim. Po njemu, ljudska pravda nije ništa, a Božja je pravda sve. Napomenuh mu da me je ona prva osudila. Odgovori mi da ipak nije sprala moj grijeh. Rekoh mu da ne znam što je to grijeh. Samo su mi rekli da sam kriv. Kriv sam, platit ću i od mene se ne može ništa više tražiti. U taj čas on ponovo ustade, a ja pomislih da u ovako uskoj ćeliji, ako se želi kretati, ne može mnogo birati. Mora sjesti ili ustati. Upro sam pogled u tlo. On koraknu prema meni i zastade, kao da se ne usuđuje dalje. Pogleda kroz nebo. — Varate se, sinko — reče mi — moglo bi se od vas tražiti i više. A možda će se i tražiti.—A što to? — Moglo bi se tražiti da vidite. — Što da vidim? Svećenik pogleda oko sebe i odgovori glasom koji mi se odjednom učini malaksalim:

— Iz sveg ovog kamenja izbija bol, znam. Uvijek sam ga gledao sa zebnjom u srcu. Ali, u dubini duše znam da su i najveći bijednici među vama vidjeli kako se iz njihove tame pomalja božanski lik. Od vas se traži da vidite taj lik. Malko živnuh. Rekoh da već mjeseci i mjeseci gledam te zidine. Ništa i nikoga na svijetu ne poznajem bolje od njih. Možda sam nekad i tražio u njima nekakav lik. Ali je taj lik bio boje sunca i gorio je od tuđnje — bio je to lik Marije. Uzalud sam ga tražio. Sad je s tim svršeno. I, bilo kako mu drago, nisam ništa vidio da izranja iz ovoga orošenog kamenja. Ispovjednik me pogleda nekako tužno. Sad sam bio posve naslonjen na zid i danje mi je svjetlo oblijevalo čelo. On reče nekoliko riječi koje nisam razumio, a onda me brzo upita smije li me zagrliti. — Nemojte — odgovorih. Okrenu se, pođe uza zid i prođe po njemu polagano rukom: — Zar toliko volite ovozemaljski život? — prošapta. Šutio sam. Prilično je dugo ostao tako okrenut. Njegova me nazočnost tištala i razdraživala. Zaustavih da mu kažem neka ode, neka me ostavi na miru, kad iznenada uzviknu nekako praskavo, okrećući se prema meni: — Ne, ne mogu vam vjerovati. Siguran sam da ste ponekad poželjeli neki drugi život. — Odgovorih mu da se to razumije samo po sebi, ali da to vrijedi isto toliko koliko i poželjeti da budem bogat, da vrlo brzo plivam ili da mi usta budu ljepše oblikovana. To spada u isti koš. Ali me on presiječe u riječi i zapita kako zamišljam taj drugi život. Tada povikah: — Život u kojem bih se mogao sjećati ovoga ovdje.

Tekst 3.

William Shakespeare, *Hamlet*

Kralj

Moj grijeh je gnusan, smrdi do neba
 I kletva je na njemu prastara
 - Umorstvo brata! - Molit se ne mogu,
 Mada je živa želja mi i volja,
 Jer namjeru mi jaku jača krivnja
 Uništava - te stojim kao čovjek,
 Što vezan je za dvostruk posao
 Kalebajuć se, gdje da prije počne,
 Te tako oba zanemaruje. Što?
 Da je ova ruka prokleta
 Sva oblijepljena krvlju bratovom,
 Zar nebo blago nema dosta kiše,
 Da opere je, pa da bude bjelja
 Od snijega? Čemu milost božja služi
 No da se bori sa opaćinom?
 I nisu li moći dvije u molitve,
 Da prije pada štit nam pribavi,
 A oproštenje, kada panemo?
 Pa dobro - ja ću gledat u visine
 I grijehu bit će kraj. Al kakva bi
 U mojoj zgodi mogla molitva
 Da pomogne? "Oprosti gadno mi
 Umorstvo?" Ne, to ne može da bude,
 Dok uživam sve one plodove,
 Za koje sam počinio umorstvo:
 I krunu, čast i kraljicu. Zar možeš
 Da zadobiješ oproštenje grijeha
 I da zadržiš grijeha plodove?
 U pokvarenom svijetu može grijeh
 Zatomit pravdu pozlaćenom rukom
 I često vidiš kako baš dobitkom
 Opaćine se zakon kupuje.
 Al gore nije tako. Tamo himbe
 Ne poznaju i tamo svako djelo
 U pravoj svojoj stoji prilici,
 Te moramo svjedočiti u lice
 I u oči svim svojim grijesima.
 Pa što ću onda? Što mi ostaje?
 Da pokušam, što može kajanje.
 Što ono ne može? Ovaj – što može,
 Kad nisi kadar da se pokaješ?
 O bijedo! Grudi crnje nego smrt!
 O dušo ti u mrežu zapletena,
 Što, trzajuć se, da se izbaviš,
 Još većma zaplećeš se! Anđeli,
 Pomozite! Učini pokušaj,
 O sagni mi se, tvrdo koljeno (...).

Hamlet

Gledaj, moli se!
 Ha, - sad je zгода, sad bih mogao!
 I hoću, (trgne mač) pa nek ode u nebo!
 A ja ću biti osvećen. Al ne –
 Jer ako dobro razmislim, to znači,
 Da netko mi je oca ubio,
 A onda ja baš, sin mu jedini,
 Nitkova toga šaljem u nebo!
 To plaća je, a nije osveta!
 On smaće oca mog u raskošju,
 U sitosti, u majskom cvijetu grijeha
 I samo nebo njegov račun zna,
 A kako mi na svijetu mislimo,
 To ne će njemu tamo dobro biti
 - I dal' bih onda bio osvećen,
 Da smaknem njega, kada dušu čisti
 I kad je spreman na svoj polazak? Ne?
 Natrag, maču moj, u korice,
 Pa čekaj zgotu mnogo strašniju
 - Kad pijan zaspi, kad ga zgrabi bijes,
 U rodoskrvnoj slasti postelje,
 U kletvi, kockanju il takvom činu,
 Što nema baš ni trunka svetosti
 - Da, onda tu mu nogu podmetni,
 Da prema nebu pete ispruži
 I da mu duša bude prokleta
 I crna kao pako, kud će poći.

Tekst 4.

Hamlet

Biti, ili ne biti – to je pitanje.
Da li je časnije u duši trpjeti
Metke i strelice silovite sudbine
Il pograbit oružje protiv mora jada,
Oduprijet im se i pobijedit? – Umrijet – usnut –
Ništa više; dokončamo li u tom snu
Bol srca i tisuće drugih udaraca
Koje tijelo baštini, tad je to svršetak
Što pobožno ga treba željet. Umrijet – usnut –
Usnut! I možda sanjat. Da, tu je smetnja;
Jer snovi što nas u snu smrti mogu snaći,
Kad stresemo sa sebe vrtlog taj zemaljski,
Oklijevati nas čine. Zbog tog obzira
Ta nesreća životna tako dugo traje.
Jer tko bi podnio i bič i prezir svijeta,
Nepravdu silnika, od bahatog sramotu,
Prezrenje ljubavi, odlaganje pravice,
Na vlasti bezočnost, i grube uvrede,
Što krotka zasluga ih od nevrijednih prima,
Kad mogao bi sebi sam od bodeža
Smirenje naći? Tko bi breme nosio,
U znoju stenjući pod dosadom života,
Da strah od nečega što vreba iza smrti –
U zemlji neotkrivenoj iz koje se
Ni jedan putnik ne vraća – ne koči volju
I čini da je mudrije podnositi
Sadašnja zla no srljati u nepoznata?
Razmišljanje nas pravi kukavicama,
I tako prirođena boja odlučnosti
Bljedoćom nezdravom se misli prelije;
A pothvati od važnosti i značenja
S tog opreza u strahu skrenu svoje struje
I gube ime djela.

Tekst 5.

Tin Ujević, Visoki jablani

Oni imaju visoka čela, vijorne kose, široke grudi;
od gromora njina glasa šuma i more se budi,
a kada rukom mahnu, obzori svijeta se šire
i bune, i prodiru u vis, u etire.

Ali, za svoju snagu oni su zahvalni patnji,
bijedi, sužanjstvu, gladi i njinoj crnoj pratnji.
Oni imaju snagu vjere što živi u smaku
i vrelo svjetlosti što tinja u mraku
i sunce u oblaku...

Oni imaju polet orlova, srčanih zračnih ptica,
oni poznaju pjesmu naših najdubljih žica,
za svijet u slobodi. za svijet u ljepoti,
ljudi svojih djela, djeca svojih ruku,
rođena u plaču, sazrela u muku.

Njina muška desna neprestano zida
dvore čovječanstva. Dom Prometeida !
I gdje tinja savjest, kao iskra sveta
oko njih se kupi orijaška četa
za slobodu prava

Ali u samoći njihova je glava
ispravna i čista povrh mračne rulje
gdje ih ne razumiju glupani i hulje,
kao vršak divnih, zelenih jablana,
režući do munje vedri obzor dana.

Tako, uistinu, do njih vode puti,
gdje se pojas rijeke u dolini sluti,
gdje se sitno cvijeće plavi, ruji, žuti;
nagnuti u ponor, nebeskoga svoda
dok crvena jesen drumovima hoda.

Mi stupamo bijelim dolom u tišini,
oni, sami, gordi, dršću u visini,
muče žednu zjenu ili revnu opnu;
što ne mogu, što ne mogu da nas u vis popnu.

Povrh njina vrška gdje se pjesme gnijezde
samo vile lete, ili bure jezde;
a nad njima sunca; samo zvijezde, zvijezde

Tekst 6.

Josip Pupačić, Tri moja brata

Kad sam bio tri moja brata i ja,
kad sam bio
čtetvorica nas.
Imao sam glas kao vjetar,
ruke kao hridine,
srce
kao viganj.
Jezera su me slikala.
Dizali su me jablani.
Rijeka me umivala za sebe.
Peračice su lovile moju sliku.
Kad sam bio
tri moja brata
i ja,
kad sam bio
čtetvorica nas.
Livade su me voljele.
Nosile su moj glas
i njim su sjekle potoke.
Radovao sam se sebi.
Imao sam braću.
(Imao sam uspravan hod.)
To su bila tri moja brata:
moj brat, moj brat, i moj brat.

Tekst 7.

Antun Gustav Matoš, *Gospa Marija*

Ima jedna mala gospa Marija,
Što sve mi draža biva što je starija.

Jer ona me je prvog trudno rodila,
Za ručicu me slabu prva vodila.

Prva me na ovom svijetu volila,
Prva se za mene Bogu molila,

Kupala me suzom, Bog joj platio,
Anđeo joj suzom suzu vratio;

Dojila me mlijekom svoje ljubavi,
Učila me ovaj jezik ubavi,

S kojim ću i onda slatko tepati,
Kada ću za plotom možda krepiti.

Samo tebe volim, draga nacija,
Samo tebi služim, oj Kroacijo,

Što si duša, jezik, majka, a ne znamen,
Za te živim, samo za te, amen!